

**ქვემო ქართლსა და შიდა ქართლში არსებული
დეჰნილთა ჩასახლებებისა და მათი მეზობელი
თემების საბაზისო კვლევა**

**“იკულებით გადაადგილებულ პირთა ცხოვრების
სტაბილიზაციისა და მათი საზოგადოებაში
ინტეგრირების” პროექტი (შII უ)**

**კვლევა ჩატარებულია ქვა საერთაშორისო კავკასიისთვის
“წეოველ რისერჩისა” (ეოჭველ ღვეეარცქ) და “კავკასიის
კვლევიტი რვეურსების ცენტრების (ჩღღჩ) მიერ**

**თბილისი,
დეკემბერი, 2009**

ამ კვლევის მიზანია “ქეა“-ს მიერ შიდა ქართლსა და ქვემო ქართლში დაწყებული ახალი პროექტისათვის საბაზისო მონაცემების მოძიება და დენდოლოგია პრობლემების ზოგადი ანალიზი. “იქმულებით გადაადგილებულ პირთა ცხოვრების სტაბილიზაციისა და მათი საზოგადოებაში ინტეგრირების” პროექტის ამოცანაა მხარი დაუჭიროს და ხელი შეუწყოს ეკონომიკურ განვითარებას, ინტეგრირებასა და სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობას შიდა ქართლისა და ქვემო ქართლის რეგიონებში არსებულ იქმულებით გადაადგილებულ პირთა 22 ჩასახლებაში და მათ მასკინძელ თემებში.

ამ თემებში არსებული სიტუაციის ყოველგვარი შესასწავლად ჩვენ შევეცადეთ შეგვეფასებინა არა მხოლოდ ამჟამინდელი ეკონომიკური და სოციალური სურათი, არამედ ასევე ბიზნესის განვითარების პერსპექტივები, ინფრასტრუქტურული პრობლემები, ხელისუფლების მხარდაჭერა და მომსახურების უზრუნველყოფა, სოციალური დაკავშირების წყაროები და არასამთავრობო ორგანიზაციების/სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ჩართულობა თემების ცხოვრებაში.

ჩვენი განზრახვა იყო მარტივი ეკონომიკური ანალიზის გარდა შემოგვეთავაზებინა იმ ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური საკითხების ანალიზი, რომლებიც გავლენას ახდენენ ამ თემების ცხოვრებაზე. ეს უზრუნველყოფს მიმდინარე პროექტის ინფორმირებულობას და ხელს შეუწყობს მის განხორციელებას. ამ მიზნისათვის ჩვენ გამოვიყენეთ ინფორმაციის ბევრი განსხვავებული წყარო. პირველი, ჩვენ შევისწავლეთ დიდი მოცულობის ლიტერატურა, რომელიც შეეხებოდა იქმულებით გადაადგილებული პირების მდგომარეობას ომის შემდგომ პერიოდში. რეალურად წამოწყებული იყო ასობით პროექტი, რომლებიც შეეხებოდა ამ თემებს, და მათი დიდი ნაწილი მოიცავდა კვლევის და ანალიზის კომპონენტებს. სადაც შესაძლებელი იყო, ჩვენ ვცდილობდით თავიდან აგვერიდებინა ერთი და იგივე სამუშაოს ხედვითად განმეორებით ჩატარება.

მეორე, ჩვენ ჩავატარეთ 470 იქმულებით გადაადგილებული და 637 ადგილობრივი ოჯახის გამომკითხვა შიდა და ქვემო ქართლში. ჩვენ ვსწავლობდით შემდეგ სფეროებს:

- დემოგრაფია
- სოციალური მომსახურების უზრუნველყოფა (ჯანდაცვის, განათლების და იურიდიული კონსულტაციისათვის ხელმისაწვდომობა და დამოკიდებულება ამ საკითხებისადმი)
- აქტივები (მიწის საკუთრება, ტექნიკა და ხანგრძლივი გამოყენების სამომხმარებლო საქონელი)
- დასაქმება (ღონე, ტიპი და დასაქმების ისტორია)
- სოფლის მეურნეობა/აბრობიზნესი (პირველადი და მეორადი წარმოების ღონე, გამოყენებული ტექნოლოგია, ის სფეროები, რომლებიც დახმარებას საჭიროებს)
- ბიზნესის განვითარება (ბიზნეს განვითარების ღონე, დაინტერესება ბიზნესის დაწყებაში და ამ ორივესთან დაკავშირებული ბარიერები)
- შემოსავალი (სოციალური დახმარებიდან და დასაქმებიდან)

მესამე, ჩვენ მოვიწახსულებთ 15 დასახლება და გვქონდა განხილვები ჩასახლებების წარმომადგენლებთან (“მამასახლისებთან”), ისევე როგორც იქ მცხოვრებ პირებთან. ჩვენ ასევე შევისწავლეთ 12 ფოკუს ჯგუფი ყველაზე

დიდ თემებში. თითოეულ ფოკუს ჯგუფში შედიოდნენ იძულებით გადაადგილებული პირები და ადგილობრივი მოსახლეობის, ორივე სქესის წარმომადგენლები და ყველა მონაწილე იყო იდენტიფიცირებული, როგორც ამჟამად ან ადრე ბიზნესში ჩაბმული პირი. ამ ჯგუფებთან ჩვენ განვიხილავდით ბიზნესის პერსპექტივებს, ინფრასტრუქტურულ პრობლემებს და ინტეგრირების საკითხებს. დარჩენილი 7 თემისათვის ჩვენ ჩავატარეთ საუბრები თითოეულ მამასახლისთან ტელეფონით.

მეოთხე, ჩვენ ჩავატარეთ გაფართოებული კრებები ხელისუფლების ოფიციალურ წარმომადგენლებთან, რომლებიც ჩართულნი არიან იმ ნებისმიერ პროექტში, რომელმაც შეიძლება გავლენა მოახდინოს ჩვენი სამიზნე თემების ცხოვრებაზე. ჩვენ შევხვდით ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს, ბანათლების სამინისტროს, სოფლის მეურნეობის სამინისტროს, შრომის, ჯანმრთელობის დაცვის და სოციალური უზრუნველყოფის სამინისტროს და სოციალური მომსახურების სააგენტოს გვერდ წარმომადგენელს. ასევე ჩავატარეთ შეხვედრები ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების წარმომადგენლებთან ქვემო და შიდა ქართლში. ასევე გვქონდა საუბრები ბორის მუნიციპალურ ხელისუფლებასთან და სოციალური მომსახურების სააგენტოს ადგილობრივ წარმომადგენლებთან. ყველა ასეთი შეხვედრა მოიცავდა შესაბამისი ხელისუფლების ბიუჯეტის დეტალურ ანალიზს. ამის მეშვეობით ვცდილობდით დაგვედგინა იძულებით გადაადგილებული პირების მხარდაჭერის დინამიკა.

და ბოლოს, ჩვენ შევხვდით არასამთავრობო ორგანიზაციების და სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების წარმომადგენლებს, რომლებიც მუშაობენ იძულებით გადაადგილებულ პირებთან, როგორც ანალიტიკოსები და მკვლევარები, და რომლებიც ახორციელებენ პროექტებს მათთან. ჩვენ განსაკუთრებით დავინტერესდით სამი ჯგუფით. პირველი, ნებისმიერი არასამთავრობო ორგანიზაციები და სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, რომლებიც ჩართულნი არიან იძულებით გადაადგილებულ პირთა დასახლებების მონიტორინგში და ამ საკითხებზე ჩვენ ვესაუბრეთ ნორვეგიის ლტოლვილთა საბჭოს და გაეროს ადამიანის უფლებების კომისიას. მეორე, ჩვენ დაინტერესდით ვიყავით გვესაუბრა ნებისმიერ პირთან. ვისაც უცდია იმის მსგავსი პროექტის განხორციელება, რომელსაც “ქეა” ახორციელებს მოცემულ რეგიონებში. მესამე, ჩვენ გვინდოდა გვესაუბრა ადგილობრივ სამოქალაქო საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან. შეიქმნა სამი ფოკუს ჯგუფი სამოქალაქო საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან ქვემო და შიდა ქართლში, რათა განგვეხილა მათი გამოცდილება.

ამგვარი მრავალმხრივი მიდგომის შედეგად, ჩვენ მოგვეცა შესაძლებლობა წარმოგვედგინა ყოველმომცველი მიმოხილვა ჩვენი მიზნობრივი თემების შესახებ, რაც გვერის მომცემია “ქეა”-ს მსგავსი ორგანიზაციისათვისაც კი, რომელსაც მასშტაბური სამუშაოები აქვს ჩატარებული ამ ადგილებში ომის შემდეგ.

შემოსავალი/დასაქმება/აქტივები

იმათი რიცხვი, ვინც საკუთარ თავს “დაუსაქმებელს” უწოდებს, კალიან დიდია. ცალკეული იძულებით გადაადგილებული პირების მხოლოდ 8%-მა და ადგილობრივი მოსახლეობის 12%-მა თქვა, რომ ისინი ოფიციალურად არიან დასაქმებული. ამ ხალხის უმრავლესობა მუშაობდა სახელისუფლებო ორგანოებში ან მასწავლებლებად. ოჯახების დონეზე იძულებით გადაადგილებული პირების ოჯახების 18%-მა და ადგილობრივი მოსახლეობის ოჯახების 25%-მა თქვა, რომ მათმა ოჯახმა მიიღო შემოსავალი “სამუშაო ადგილზე” გასულ თვეს.

დევნილთა დასახლებებში მცხოვრები ბამოკითხულთა 76% ჩაბმული იყვნენ სოფლის მეურნეობაში ომამდე. ამჟამად დაუსაქმებელი იძულებით გადაადგილებული პირების 24%-მა განაცხადა, რომ მათ ჰქონდათ სამუშაო ადგილები ომამდე და 22%-მა თქვა, რომ მათ აქვთ პროფესიები, რომლებსაც იყენებდნენ ომამდე, მაგრამ ამჟამად ვეღარ იყენებენ. ასეთ ამჟამად ბამოუყენებელ პროფესიებს შორის არის მასწავლებლის, ექთნის და მძღოლის პროფესიები.

ბაცხადებული შემოსავლები ძალიან დაბალია იძულებით გადაადგილებული პირების ოჯახების 2/3-ში და ადგილობრივი ოჯახების 1/3-ში, რომლებსაც არ აქვთ სხვა შემოსავალი, გარდა იმისა, რასაც ისინი იღებდნენ როგორც დახმარებას ხელისუფლებისგან (მიზნობრივი სოციალური დახმარება, იძულებით გადაადგილებული პირის დახმარება ან პენსია). ბაცხადებული ოჯახური შემოსავალი საშუალოდ (გარდა სოციალური ანაზღაურებისა) იძულებით გადაადგილებული პირების შემთხვევაში არის 73 ლარი და ადგილობრივი მოსახლეობისათვის 182 ლარი. თუმცა, ყველაზე ამის გარდა, იძულებით გადაადგილებული პირების ყველა ოჯახს უფლება აქვს მიიღოს მიზნობრივი სოციალური დახმარება, რომელიც უტოლდება 102 ლარს თვეში თითოეულ ოთხკაციან ოჯახზე. შიდა ქართლში ოჯახების მხოლოდ 13% და ქვემო ქართლში ოჯახების მხოლოდ 7% იღებს მიზნობრივ სოციალურ დახმარებას.

აქტივების დონის მიხედვით ამჟამად იძულებით გადაადგილებული პირები შედარებით უკეთეს მდგომარეობაში არიან, ვიდრე მეზობელი თემები. მათ ადგილობრივ მოსახლეობასთან განსხვავებით აქვთ მეტი წყლის გამაცხელებელი დანადგარები, მაცივარები ან ნორმალური ღუმელები, თუმცა საკუთრებაში არსებული მანქანების რაოდენობით ბაცილებით ჩამორჩებიან ადგილობრივებს.

მიწის ნაკვეთები

ჩვენი კვლევის მიხედვით იძულებით გადაადგილებული პირების 85%-ს აქვს მიწის ნაკვეთი, თუმცა დიდი უმრავლესობა მის მდგომარეობას ღარიბულად ან ძალიან ღარიბულად აფასებს. დაახლოებით 2/3-ს აქვს მიწის ნაკვეთი, რომელიც 0,4 ჰექტარზე ნაკლებია და ამგვარად მხოლოდ დაახლოებით 40% ამბობს, რომ ისინი დაკავებულნი არიან სრულფასოვანი შერმეოვანი საქმიანობით.

თემებში ჩვენი ბანხილვებიდან და ფოკუს ჯგუფებიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ყველა იძულებით გადაადგილებულ პირს, რომელიც ცხოვრობს “კოტეჯების” ტიპის დასახლებებში, გადაეცა მიწის ნაკვეთები. გარდა ამისა, იმ ოჯახებმა, რომლებიც ჩაასახლეს ალბენილ შენობებში ქვემო ქართლში, ასევე მიიღეს ნაკვეთები. ქალაქ გორში, ხაშურში, ქარელში და სურამში იძულებით გადაადგილებული პირები მიწის ნაკვეთების გარეშე ღარჩნენ. მიწის ნაკვეთების ზომები მერყეობს -0,15 ჰექტარიდან კარაქეთში, 0,8 ჰექტარამდე - შავშვევში.

ალბათ ყველაზე დიდი განსხვავება თემებს შორის იქნება გადაცემული მიწის ნაკვეთების ზომის და მიწის ხარისხიდან გამომდინარე. ჩვენი კვლევა არ იყო საკმარისად ვრცელი იმისათვის, რომ წარმოედგინა წარმომადგენლობითი ნიმუშები თემების დონეზე, მაგრამ თუ მაგალითის სახით ავიღებთ, სკრაში ბამოკითხულთა 100%-მა “ძალიან დადებითი” შეფასება მისცა მიღებულ მიწის ნაკვეთებს, მაშინ როდესაც შაშმიანში იყო 100%-იანი “ძალიან უარყოფითი” შეფასება.

ცხრილი 1: მიწის ნაკვეთების საერთო შეფასება

დასახლება

“უარყოფითად” ან “კალიან უარყოფითად”
შეფასებული მიწების პროცენტული მაჩვენებელი

შაშიანი	100
შავშვები	98
კოლა	87
ხურვალეთი	87
ბარდაბანი	86
კარალეთი	43
ბერბუკი	38
სკრა	0

არის სამი აშკარა ფაქტორი, რომელიც მიწის ნაკვეთის შეფასებაზე გავლენას ახდენს. დასახლებების უმრავლესობაში მიწის ნაკვეთები მდებარეობს კოტეჯებთან საკმაოდ ახლოს. თუმცა, რამდენიმე აღბილზე, როგორცაა ბარდაბანი, კოლა და შავშვები, მიწის ნაკვეთები დასახლებიდან 4-5 კმ მანძილზეა. მეორე ფაქტორი არის მიწის ნაყოფიერება. ზოგიერთ დასახლებაში, როგორცაა სკრა, ყველა იძულებით გადაადგილებულმა პირმა მიიღო ორი მიწის ნაკვეთი – ერთი უკვე დარბული ხეხილის ხეებით და მეორე ნარბავების ბარეშე – ნათესებისათვის. ბერბუკში და კარალეთში ზოგიერთებმა მიიღეს მიწის ნაკვეთები უკვე დარბული ხეხილის ხეებით. ვისთვის უნდა გადაეცათ ასეთი ნაკვეთები, გამოავლინეს კენჭისყრით. იმ ნაკვეთებზე, რომლებზეც უკვე იყო ხეხილის ხეები, მაშინათვე იყო შესაძლებლობა მოგზებნიანი სოფლის მუშრნეობისათვის, რაც არ ხდებოდა ზოგიერთ სხვა აღბილზეში. უკანასკნელი ფაქტორი, რომელიც გავლენას ახდენს შეფასებაზე, არის ირიბაციის დონე. ნორვეგიის ლტოლვილთა საბჭოს ინფორმაციით, ირიბაციის სისტემა მუშაობს ექვს დასახლებაში: კოლა, ბარდაბანი, ახალსოფელი, ბერბუკი, კარალეთი და სკრა.

ბიზნეს საქმიანობა

ჩვენმა კვლევამ აჩვენა, რომ იძულებით გადაადგილებულ პირთა მხოლოდ 1,5% და აღბილობრივი მოსახლეობის მხოლოდ 3,8% ფლობს მაღაზიას ან აქვს ბიზნესი. როდესაც ჩვენ ვეკითხებოდით მთელ მოსახლეობას, ისინი ასახელებდნენ “საქონლის მოყენებას” და “სურსათის არასაკმარისი რაოდენობის მაღაზიას” როგორც სავარაუდოდ ყველაზე მოგზებნიან ბიზნესს. ძირითადი იდენტიფიცირებული დაბრკოლება ბიზნესის დაწყებისთვის იყო “ფული” ან “ბაზრის შეზღუდული მოცულობა”. იძულებით გადაადგილებულ პირთა მხოლოდ 8%-ს და აღბილობრივი მოსახლეობის მხოლოდ 25%-ს მიუმატრთავს ოდესმე განკითხვის სესხის მისაღებად და იძულებით გადაადგილებული პირების/აღბილობრივი მოსახლეობის მიერ მოთხოვნილი სესხის მხოლოდ 10%-19% იყო განკუთვნილი ბიზნესის განვითარებისათვის.

ჩვენ ასევე შევჩვენეთ 12 ფოკუს ჯგუფი იძულებით გადაადგილებული პირების და მეზობელი თემებისათვის. ჩვენ ვსვამდით შეკითხვებს იძულებით გადაადგილებული პირების ბიზნეს საქმიანობის შესახებ ომამდე, მიწასთან დაკავშირებულ საკითხებზე, არსებულ ბიზნესზე/დასაქმებაზე, ბიზნესის ხელშეწყობი პროექტების შესახებ და ბიზნესის განვითარების პერსპექტივებზე.

ამ ფოკუს ჯგუფებმა დაადანტურეს კვლევის დასკვნა, რომ დასახლებებში ბიზნეს აქტივობის დონე კალიან დაბალია და ასევე მცირეა თავდაჯერება ბიზნესის დაწყებასთან მიმართებაში. აღამიანები ზოგადად კალიან თავშეკავებულნი არიან სესხის აღებისას ახალი ბიზნესის დასაწყებად. მონაწილეთაგან თითქმის ვერცერთმა ვერ შესძლო წარმოებინა დეტალური მოსაზრებები შესაძლებელი ბიზნესების შესახებ. ბარდა ამისა, ბაზრის მოცულობასთან და ფულის ნაკლებობასთან ერთად ბიზნესის

ბანკოთარების ერთ-ერთ დაბრკოლებად ასევე ითვლება ის, რომ დასახლებებში ხალხი ხშირად ყიდულობს საქონელს და მომსახურებებს ნისიად და ეს კაღიან ასუსტებს მცირე ბიზნესებს.

არის ასევე გვერდითი ეფექტები სანაწარმოების ორგანიზაციების ჩართვასთან დაკავშირებით ბიზნესის ბანკოთარებაში. არის კაღიან მცირე შემთხვევები, როდესაც იძულებით გადაადგილებულმა პირებმა მიიღეს ბრანტი ღონორი ორგანიზაციებიდან და გახსნეს კატარა მაღაზიები, იყიდეს ფუტკრის სკები ან დაიწყეს მსხვერპლი ბიზნესი. თუმცა, გვერდითი ეფექტებით გადაადგილებული პირი კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს ამგვარი პროგრამების კეთილდღეობის იმედი და კატიონებს და აშკარად ჩანს, რომ საჭიროა მეტი ანგარიშგება და გამჭვირვალობა ღონორების მხრიდან. კაღიან მკაცრი არგუმენტები იქნა წარმოდგენილი ამ საკითხებზე ბანკოთარებით კარალებით და შაშვინში, სადაც წინა პროექტების რეკომენდაცია შელახული იქო კორუფციასთან დაკავშირებული ეფექტებით.

იძულებით გადაადგილებულ პირებს და აღბილობრივ მოსახლეობას ზოგადად მსხვერპლი ბიზნესი იღებო აქვთ. ყველაზე ხშირად სახელდებოდა ბიზნესი იღებო ავთიაქების, კატარა მაღაზიების, ფუტკრის სკების, საქონლის მოშენების და მცენარეების გაშენების შესახებ. სადაც მიწები უკეთესია და ირიბაციის სისტემები შედარებით კარგ მდგომარეობაშია, იძულებით გადაადგილებული პირები ახერხებენ აწარმოონ მცირე მასშტაბის სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობა, რამაც შეიძლება მოიტანოს შემოსავლები. სკრაში და ბერბუქში, მაგალითად, მოჰყავთ ვაშლი და სიმინდი საკმარისი რაოდენობით იმისათვის, რომ გაყიდონ. ამ დასახლებებში ხალხს უფრო მეტად აქვს შესაძლებლობა მოუარონ თავიანთი საქმეობას, გააფართოვონ საცხოვრებელი სახლები, ააშენონ სასაწყობე სათავსები და ა.შ. მეორე მხრივ, ბანკოთარებით ქალაქებში, სადაც ოჯახებს არ გამოუყვანს მიწის ნაკვეთები, ხალხი დამოკიდებული რჩება უფრო მეტად კუმანიტარულ დახმარებაზე, ვიდრე ბანკოთარებაზე.

სოფლის მეურნეობა და სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა

კვლევის ის შედეგები, რომლებიც დაკავშირებულია სოფლის მეურნეობასთან, ძნელად ექვემდებარება ზოგადი დასკვნების გაკეთებას, თუმცა ჩვენ გავიცანით ერთწლიან და მრავალწლიან ნათესებს, საქონლის მოშენებას, ხორცის და ცხოველური წარმოების პროდუქციის და ყველის, მაწონის და მურაბის მსხვერპლი მეორადი პროდუქტების წარმოებას. პროექტის სამიზნე რეგიონებში, როგორც დეჰნილთა ჩასახლებებში, ასევე მათ მეზობელ თემებში, ძირითადად გავრცელებულია ბოსტნეულის წარმოება. საკმაოდ მცირეა ხორცის წარმოება (ბარდა ფრინველის ხორცისა) და კროხები ძირითადად რძის პროდუქტებისთვის ჰყავთ. მეორადი წარმოება უფრო მეტად ფოკუსირებული ჩანს მცირე რაოდენობით კონსერვირებაზე და ვგენების დამზადებაზე სამთარში მოსახლარად.

ჩვენმა კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა, კერძოდ ტრაქტორები, საკმაოდ ფართოდ გამოიყენება აღბილობრივი მოსახლეობის მიერ და უფრო იშვიათად იძულებით გადაადგილებული პირების მიერ. ორივე შემთხვევაში იწარით აღება ბაცილებით უფრო ჩვეულებრივ ამგად ითვლება, ვიდრე საკუმრებაში ყოლა ან თხოვება ანაზღაურების ბარეში. ტექნიკა დასახლებულია, როგორც ყველაზე მნიშვნელოვანი კომპონენტი, რომელიც ხელს უწყობს პროდუქტიულობის გაზრდას (ითვლება, რომ ტექნიკა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე უკეთესი სათესლე მასალა, მეტი ანტიციდიები, მეტი სასუქი და ა.შ.). მოთხოვნა ბანკოთარებით დიდია დიდ და მცირე ბორბლებიან ტრაქტორებზე.

სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკით უზრუნველყოფის საკითხი დღემდე დიდ პრობლემად რჩება. რამდენიმე პრობრამის ვარბლებში ტრაქტორები ბანაწილებულ იქნა მუნიციპალური სახელისუფლებო ორბანობის მეშვეობით რეპირონში არსებულ კოოპერატივებში. კოოპერატივებმა მიიღეს მფლობელობაში საკუთრება და იქარით აძლევენ მას აღბილობრივ ვერმერებს. თუმცა ტექნიკა ამჟამად კოოპერატივების მფლობელობაშია, ხელისუფლების ორბანობებს უფლება აქვთ მოითხოვონ, რომ ტექნიკა იმ აღბილებში იქნას ბამოყენებული, რომლებსაც პრიორიტეტულად მიიჩნევენ.

სოციალური და ეკონომიკური ინფრასტრუქტურა

ინფრასტრუქტურული სიტუაციის შესაფასებლად ჩვენ მოვასდინეთ ჩვენი ფოკუს ჯგუფების, მამასახლისებთან საუბრების და ნორვეგიის ლტოლვილთა საბჭოს მსბავსი ორბანიზაციების მიერ ჩატარებული კვლევების შედეგების კომბინირება. ყველაზე აქტუალური პრობლემაა მიწის ნაკვეთების ირიბაცია და სურსათის დასაწყოება. როგორც უკვე ავღნიშნეთ, ნორვეგიის ლტოლვილთა საბჭო აცხადებს, რომ ირიბაციის სისტემა მოქმედებს 6 დასახლებაში. სურსათის დასაწყოება პრობლემურია ორი მიზეზიდან ბამომდინარე. პირველი, არ არის საკმარისად მშრალი და ბრილი სათავსოები, სადაც შესაძლებელი იქნება მშრალი სურსათის შენახვა ისე, რომ არ ბაფუჭდეს. მეორე, არ არის საკმარისი რაოდენობით ჭურჭელი (ქილები), რომელშიც მოხდება კონსერვირება და მწნილის ბაკეთება. კარაღეთის მოსახლეობას ახსოვდათ „ქმა“ იქიდან ბამომდინარე, რომ ერთ-ერთი პროექტის ვარბლებში შედიოდა მწნილის დასამზადებელი ჭურჭლის დარიბება.

ბარდა ზემოთ ჩამოთვლილი ზოგადი პრობლემებისა, ზოგიერთ დასახლებას აქვს სპეციფიური ინფრასტრუქტურული პრობლემები. სასმელი წყლის ხარისხი უმთავრესი პრობლემაა შავშვებში. კარაღეთში დასახლება ბამოყოვილია მიწის ნაკვეთებიდან კატარა მდინარით და თიითქმის ყველა თვლის, რომ კატარა ხილი არის პრიორიტეტული ინფრასტრუქტურა. ბარდაბანში და ბორში „კოლიკლინიკის“ სანიტარული პირობები ბანსაკუთრებით ცუდია.

ნორვეგიის ლტოლვილთა საბჭოს შეფასებით დასახლებებში, სადაც არ არის წყალი და აბაზანები სახლის შიბნით, ანტისანიტარიაა. თუმცა, არის ბამონაკლისები. მეტების დასახლებაში ტუალეტები და სააბაზანოები ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლების ბარეთ არის ბანთავსებული, მბბრამ ისინი კარბად არის აშენებული და აღჭურვილია წყლის ბამაცხელებლებით. ზოგადად, ყველა „კოტეჯის“ ტიპის დასახლებაში (კარაღეთის ბარდა) ხის ტუალეტები აბეებულია ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლების ბარეთ. ადამიანები იყენებდნენ დასაბანად ჩვეულებრივ ოთახებს მათ სახლებში, მბბრამ ამჟამად დიდი სავრთო სააბაზანოები იქნა აშენებული 9 დასახლებაში, სადაც სააბაზანოები არ იყო.

მანძილი საბავშვო ბაღებამდე და სკოლებამდე მნიშვნელოვნად ბანსხვავებულია. ქალაქში ჩვეულებრივად ისინი დასახლებასთან ახლოს არის, ხოლო სოფლებში მცხოვრები ადამიანები ხშირად 2 კილომეტრზე მეტით არიან დაშორებული ამ ობიექტებიდან. ბამონაკლის შემთხვევებში, როგორიცაა ხურვალეთის დასახლება, სკოლა მდებარეობს 4-5 კილომეტრის მანძილზე, მბბრამ არის სკოლის ავტობუსი. რამდენიმე დასახლებაში, როგორიცაა ხურვალეთი და კარაღეთი, არის აღბილები, სადაც სკოლის შემდეგ ბავშვებს შეუძლიათ ისადილონ და მასწავლებლები უხმარებიან მათ ბაკვეთილების მომზადებაში.

სოციალური მომსახურება/სოციალური დახმარება

იმისათვის, რათა შეგვესწავლა სოციალური მომსახურება და სოციალური დახმარება, რომლებსაც უწევინ იძულებით გადაადგილებულ პირებს, ჩვენ გამოვიკვლიეთ ეს ორი საკითხი ორი თვალსაზრისით. პირველი, ჩვენ გავცანით ხელისუფლების ორბანოების ველიუს, შევიწავლეთ ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების ადმინისტრაციული ბიუჯეტები და ვსაუბრეთ ხელისუფლების ორბანოებს იმ პროგრამების შესახებ, რომლის მეშვეობით შესაძლებელი იყო იძულებით გადაადგილებული პირების დახმარება. მეორე, ჩვენი კვლევის ფარგლებში ჩვენ ვკითხეთ თემებს, თუ როგორ იყენებდნენ ისინი სახელისუფლებო ორბანოების მიერ შემოთავაზებულ მომსახურებას, ბანსაკუთრებით ჯანდაცვის და ბანათლების სფეროებში.

ყველაზე მნიშვნელოვანი დახმარება, რომელიც რეზულარულად მიეწოდება იძულებით გადაადგილებულ პირებს, არის დახმარება ფულადი თანხით. ამჟამად ყველა ასალი დასახლების იძულებით გადაადგილებული პირები უნდა იღებდნენ მიზნობრივ სოციალურ დახმარებას ჩვეულებრივი საჭიროების შემთხვევის პროცედურის გავლის გარეშე. ეს უფრო დიდი თანხაა, ვიდრე იძულებით გადაადგილებული პირის დახმარება. ოთხ-კაციანი ოჯახისათვის ასეთი მიზნობრივი სოციალური დახმარება შეადგენს 102 ლარს თვეში და იძულებით გადაადგილებული პირის დახმარება არის 88 ლარი თვეში. მიზნობრივი სოციალური დახმარება ასევე მოიცავს ჯანმრთელობის დაზღვევას, რაც არ შედის იძულებით გადაადგილებული პირის ჩვეულებრივ დახმარებაში.

ამჟამად არ არის ნათელი ავტომატურად გაუბრძელებათ თუ არა ამ პროგრამაში მონაწილეობის კვალიფიკაცია იძულებით გადაადგილებული პირებს შემდეგ ველს. თუ ეს არ მოხდება, გვერ მათგანს ალბათ აღარ მიეცემა მიზნობრივი სოციალური დახმარების მისაღებად საჭირო კვალიფიკაცია (რადგანაც ისინი აღარ ჩაითვლებიან საკმარისად ღარიბად). ეს შეამცირებს მათ შემოსავალს და მათ აღარ ექნებათ უფასო ჯანმრთელობის დაზღვევა. თითქმის დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ეს შექმნის სირთულეებს, რადგანაც ამჟამად დაახლოებით 1/4 იმ ადამიანებისა, ვინც ცხოვრობს მუდმივ დასახლებებში, არ არიან ოფიციალურად დარეგისტრირებული, როგორც იძულებით გადაადგილებული პირები (ამგვარად ვერ მიიღებენ იძულებით გადაადგილებული პირისათვის ბანკუთხნილ დახმარებას). ხელისუფლების სხვა ძირითადი დახმარება არის კომუნალური გადასახადების დაფარვა, რომელსაც ლტოლვილთა და ბანსახლების სამინისტროს ბიუჯეტი ფარავს. სავარაუდოდ ეს დახმარება გაბრძელებათ 2010 წელსაც.

გარდა აღნიშნულისა, 2009 წელს ხელისუფლებამ დაარბა უფასო სათმსლე მასალა იძულებით გადაადგილებული პირებისათვის და უფასო სასუქი მისცა დაახლოებით 1 მილიონ ადამიანს მთელს ქვეყანაში. ასეთი ინიციატივები 2010 წელს დაგეგმილი არ არის.

ჩვენი კვლევის მიხედვით ჯანდაცვის და ბანათლების სფეროების მომსახურებით სარგებლობის დონე მაღალია და ადამიანები კმაყოფილნი არიან ამ სახის დახმარებით. ამის მიუხედავად, ოჯახების უმრავლესობა ჩივის, რომ მათ მაინც არ მიუწვდებათ ხელი ზობიერთი სახის სამედიცინო მომსახურებაზე და წამლებზე.

საბავშვო ბაღების კარგი შემთხვევის მიუხედავად, დასწრების დონე მაინც დაბალია. საბავშვო ბაღის ასაკის ბავშვების მხოლოდ 1/4 დადის ბაღებში.

ეს საკმაოდ დაბალი მაჩვენებელია საქართველოში ეროვნულ მონაცემებთან შედარებით. თუმცა, სკოლაში დასწრება თითქმის 100%-იანია.

დამოკიდებულება საბავშვო ბაღების ღონის, სკოლის და პროფესიული სწავლებისადმი ძალიან კოზითიურია. ძირითადი პრობლემები, რასაც აღნიშნავს ორივე ჯგუფი, არის ფიზიკური ინფრასტრუქტურა, მაგრამ „სწავლების ღონის“ და „ბარემოს მემობრულობას“ ორივე ჯგუფი ავსებს, როგორც მაღალს. იძულებით გადაადგილებული პირების დიდი უმრავლესობა და ადგილობრივი მოსახლეობის დაახლოებით ნახევარი შემდეგ სკოლებში სწავლობენ. იძულებით გადაადგილებული ოჯახების მხრივ 8%-ს და ადგილობრივი მოსახლეობის მხრივ 6%-ს ჰყავთ ოჯახის წევრები, ვინც ბაღის პროფესიულ სწავლებას.

ფსიქოლოგიური დახმარება/ბანათლება

ჩვენ კვლევის მიხედვით ოჯახების დაახლოებით 20%-ს მიღებული აქვს ბარკვეული სახის ფსიქო-სოციალური დახმარება, რომლის დაახლოებით მესამედს უზრუნველყოფს სკოლა/საბავშვო ბაღი, მესამედს სამედიცინო დაწესებულება/სახელისუფლებო პროგრამა და დაახლოებით მესამედი მოდის რომელიმე სხვა წყაროდან. ამ პროგრამების მოსარბებლებმა შეაფასეს ეს დახმარებები განსაკუთრებულად კოზითიურად და ოჯახების ნახევარზე მეტი ამბობს, რომ მათთვის სასარბებლოა ამგვარი დახმარება.

ბანათლების სამინისტრო არ ახორციელებს რაიმე სახის ფსიქო-სოციალურ პროგრამას სკოლის გაზაზი. სამინისტრომ ომის შემდეგ სკოლებს გამოუყო დამატებითი რესურსები, რათა მათ მიეღოთ მოსწავლეების ახალი ნაკადი (და როგორც ზემოთ ბავშვებით ხაზი, აღამიანები საკმაოდ კმაყოფილი არიან ამ მომსახურებით). ასევე სამინისტრომ დეზინფორმაცია უზრუნველწვეს უფასო სახელმძღვანელოებით. მასწავლებლების ფსიქო-სოციალური გადამზადება შიდა ქართლში ბანსორციელებს Ix -ის მიერ დაფინანსებული პროექტის ფარგლებში. რომელმაც მოამზადა მასწავლებლები 12 სკოლიდან ბორის მახლობლად და შიდა ქართლის სოფლების 19 სკოლიდან.

ამ პროგრამების ბარდა, სკოლებში ჩატარდა ვრცელი სამუშაო ფსიქოლოგიური დახმარების საკითხებზე, რაც ძალიან დახმარა სოციალურ მუშაკებს და სამედიცინო პერსონალს.

მიღბომები/ინტებრირება

კვლევაში ჩვენ გამოვყავით ინტებრირების ორ ფორმა – ინტებრირება თემების შიბნით და იძულებით გადაადგილებულ პირებს და ადგილობრივ მოსახლეობას შორის. ჩვენ აღმოვაჩინეთ, რომ, როგორც ჩანს, ინტებრირება მიმდინარეობს ორივე მიმართულებით. აღამიანები ზოგადად იცნობენ მეზობლებს დასახლებების შიბნით. იძულებით გადაადგილებულ პირებს და ადგილობრივ მოსახლეობას შორის კვლევაში გვაჩვენა კოზითიური სურათი. იძულებით გადაადგილებულ პირთა მხრივ 12% თწვა, რომ ისინი „ბარკვეულ წილად ცუდად“ ან „ძალიან ცუდად“ მიიღეს მასპინძელ თემებში. ამავე დროს, ურთიერთკავშირების დონე საკმაოდ დაბალია. იძულებით გადაადგილებული პირების 40% ამბობს, რომ „არასდროს ან თითქმის არასდროს“ არ აწვთ ურთიერთკავშირები ადგილობრივებთან.

ჩვენი ფოკუს ჯგუფების საფუძველზე ჩვენ ვნახეთ ზოგადად კოზითიური სურათი როგორც იძულებით გადაადგილებულ პირებთან, ისე ადგილობრივ მოსახლეობასთან მიმართებაში, რადგანაც ისინი ერთმანეთს საკმაოდ კოზითიურად ახასიათებენ. თუმცა, ზოგიერთ ბარემომებში ეთნიკურმა ბრძნობებმა შეიძლება უფრო ბაართულოს სიტუაცია. არის ძლიერი ანტი-ოლური ბანწყოები იძულებით გადაადგილებულ მოსახლეობაში. ეს

შეიძლება იქცეს პრობლემად, რადგანაც როგორც კვლევამ აჩვენა, ეთნიკური ოსები წარმოადგენენ იძულებით გადაადგილებულ პირთა დასახლებებში დაახლოებით 5%-ს და მეზობელ თემებში 7%-ს (ქალაქების გარდა) შიდა და ქვემო ქართლში. შავშვებში, სადაც ეთნიკური ოსები სოფლის მოსახლეობის დიდ ნაწილს წარმოადგენენ, ისინი ახლად მოსულებისგან საფრთხეს ბრძნობენ. არ ყოფილა რაიმე სახის მნიშვნელოვანი დაპირისპირება, მაგრამ სოფლის მოსახლეობა დელავს იმაზე, რომ როცა მამაკაცები ნასვამები არიან, შეიძლება კონფლიქტი მოხდეს.

ეთნიკური უმცირესობების აღზიდვებზე, როგორცაა გარდაბანი და შაშიანი, სიტუაცია საკმაოდ დაკავშირებულია, იყო რამდენიმე დაპირისპირება ეთნიკურ სომხებს და იძულებით გადაადგილებულ პირებს შორის შაშიანში. გარდაბანში ურთიერთკავშირი აღბილობრივ მოსახლეობას და იძულებით გადაადგილებულ პირებს შორის ძალიან სუსტია და იძულებით გადაადგილებული პირების დამოკიდებულება აღბილობრივების მიმართ ემპობრული არ არის. გორში უფრო ზომიერი სიტუაციაა, პრაქტიკულად პრობლემები არ არის, მაგრამ იძულებით გადაადგილებული პირები ბრძნობენ, რომ გორის მოსახლეობის დამოკიდებულება ზოგადად არ არის ემპობრული.

სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების და არასამთავრობო ორგანიზაციების ჩართულობა

პროექტის ამოცანა ასევე იყო სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების და არასამთავრობო ორგანიზაციების ჩართულობის საკითხის გარკვევა იძულებით გადაადგილებულ პირებთან მიმართებაში ზოგადად. ამ საკითხზე ჩვენ მოვიკოვეთ ინფორმაცია ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროსგან 2008 წლის კონფლიქტის შემდგომ დონორების მიერ დაფინანსებული პროექტების საქმიანობაზე სრულად და ჩვენ შევქმენით რამდენიმე ფოკუს ჯგუფი გორში და ქვემო ქართლში.

ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროსგან მიღებული ინფორმაციის განხილვისას ცხადი გახდა, რომ იძულებით გადაადგილებული პირებისათვის განკუთვნილ 130 აუშ მილიონ დოლარის ღირებულების პროექტებიდან, რომლებიც ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს ცენტრალურ მონაცემთა ბაზაშია, 96 მილიონი დოლარი ბათვალისწინებული იყო ში უ პროექტის სამიზნე რეპორნებისათვის. აქედან, სოციალური დახმარება, რომლის მიზანია სამომხმარებლო საქონლით (როგორცაა სურსათი, ტანსაცმელი და თავშესაფარი) უზრუნველყოფა, არის ყველაზე დიდი კატეგორია ინფრასტრუქტურასთან, სოფლის მეურნეობასთან და ეკონომიკურ განვითარებასთან შედარებით.

აღბილობრივი სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციები/არასამთავრობო ორგანიზაციები

აღბილობრივი სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების საქმიანობა შიდა და ქვემო ქართლში ძალიან განსხვავებულია. მაშინ როდესაც შიდა ქართლში აღბილობრივი სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების საკმაოდ დიდი ნაწილი მუშაობს იძულებით გადაადგილებულ პირთა პრობლემებზე, ქვემო ქართლში თითქმის არცერთი აღბილობრივი სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაცია არ არის ფოკუსირებული იძულებით გადაადგილებულ პირთა პრობლემებზე. ქვემო ქართლის იძულებით გადაადგილებული პირების პრობლემებზე საერთოდ მუშაობენ თბილისში დაფუძნებული სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციები.

აღბილობრივი სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, რომლებსაც ჩვენ ვესაუბრეთ ბოროტი, ფოკუსირებული არიან ისეთ საკითხებზე, როგორცაა ეკონომიკური ბანკოთარება, ბიზნეს კონსულტაციები, მართვა, მედია და ბავშვთა საკითხები. ქვემო ქართლში სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების უმრავლესობა ფოკუსირებულია უმცირესობებთან დაკავშირებულ საკითხებზე, თუმცა ეს ხშირად კომბინირებულია ისეთ საკითხებთან, როგორცაა ბანათლება, გარემოს დაცვა ან ადამიანის უფლებები.

აღბილობრივი სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციების დიდი ნაწილი აბრუნდება ინფორმაციას მამასახლისებისგან. ზოგადად, სამოქალაქო საზოგადოებრივი ორგანიზაციები აქტიურად უჭერდნენ იქულებით გადაადგილებულ პირთა ჩართულობას. მათი არბუმენტებია, რომ იქულებით გადაადგილებულ პირებს და აღბილობრივ მოსახლეობას აკლიათ მოტივაცია და ინიციატივა.

აღბილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომლებიც მუშაობენ ბანკოთარების საკითხებზე, აღნიშნავენ, რომ ის პროექტები, რომლის მიზანია შემოსავლების ბენეფიციარების იქულებით გადაადგილებული პირებისათვის, არ არის ეფექტური. არასამთავრობო ორგანიზაციის ერთ-ერთმა წარმომადგენელმა ვარაუდი გამოთქვა, რომ ბიზნესის ბანკოთარებისათვის თანხების გადაცემის მთავარი მმქანოზმი უნდა იყოს ბანკები, რაღბანაც ეს შექმნის უფრო რეალისტურ მიღბომას მიღებული ფულისადმი.

მეორეს მხრივ, ზოგიერთი არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომელიც მუშაობს უმცირესობის პრობლემებზე, აცხადებს, რომ სამოქალაქო აქტივობა ძლიერდება იმ აღბილებში, სადაც დასახლებული არიან ეთნიკური უმცირესობები. ადამიანებს მეტი სურვილი აქვთ ისწავლონ ქართული ენა და ინტეგრირება მოახდინონ ქართულ საზოგადოებაში.